

بررسی انتقادی

مبانی نظریه‌های اجتماعی دین

(با تأکید بر نظریه فریزر، دورکیم، وبر و گیرتز)

www.ketab.ir

غلامحیدر کوشا

انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی

۱۳۹۶

سرشناسه	:	کوشا، غلامحیدر، ۱۳۶۰ -
عنوان و نام پدیدآور	:	بررسی انتقادی مبانی نظریه‌های اجتماعی دین (با تأکید بر نظریه فریزر، دورکیم، وبر و گیرتز) مؤلف غلامحیدر کوشا.
مشخصات نشر	:	قم: مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)، انتشارات، ۱۳۹۶.
مشخصات ظاهری	:	۲۳۸ ص.
فروست	:	انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)، ۱۳۹۶. جامعه‌شناسی؛ ۴۷.
شابک	:	۹۷۸-۶۰۰-۴۴۴-۰۸۱-۳
وضعیت فهرست‌نویسی	:	فیا.
یادداشت	:	کتابنامه.
موضوع	:	دین و جامعه‌شناسی.
موضوع	:	Religion and sociology
شناسه افزوده	:	مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)، انتشارات.
رده‌بندی کنگره	:	ب۴/۷۹/۶۷۰
رده‌بندی دیویی	:	۶۳۰/۶
شماره کتاب‌شناسی ملی	:	۴۷۳۰۵۶۸

شماره ردیف ۱۳۱۱
شماره موضوعی جامعه‌شناسی-۱۷
۱۳۹۶-۴۲

■ بررسی انتقادی مبانی نظریه‌های اجتماعی امین: با تأکید بر نظریه فریزر، دورکیم، وبر و گیرتز

- مؤلف: غلام حیدر کوشا
- ناشر: انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)
- چاپ: پاپیروس
- نوبت چاپ: اول
- تاریخ چاپ: تابستان ۱۳۹۶
- قیمت: ۱۷۰۰۰ تومان

- دفتر مرکزی: قم، خیابان شهدا، کوی ممتاز، پلاک ۳۸
- تلفن و نمابر: ۰۲۵-۳۷۷۴۲۳۲۶
- شعبه تهران: خیابان انقلاب، بین خیابان ۱۲ فروردین و شهید منیری جاوید، ساختمان شماره ۳۱۰، طبقه سوم، واحد ۱۱۲
- تلفن و نمابر: ۰۲۱-۶۶۴۶۶۱۲۱
- شعبه مؤسسه امام خمینی (ره): قم، بلوار امین، بلوار جمهوری اسلامی، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)
- تلفن: ۰۲۵-۳۲۱۱۳۶۲۹

فهرست مطالب

۱۳	 مقدمه معاونت پژوهش
۱۶	 پیش گفتار

بخش اول: نظریه‌های جامعه‌شناختی دین

فصل اما : نظریه تکامل عقلانی (جیمز فریزر)

۲۵	 مقدمه
۲۶	 سنت عقل‌گرایی اجتماعی
۲۸	 ماهیت دین
۲۹	 خاستگاه عقلانی دین
۳۱	 نظام معرفت دینی و جهان طبیعی
۳۱	 تحول‌پذیری نظام طبیعت
۳۲	 انسان و اندیشه تحول در جهان
۳۳	 ۱. جادو
۳۵	 ۲. دین
۳۷	 ۳. علم
۳۸	 دین و زندگی اجتماعی
۳۸	 دین و تحولات ساختاری

۳۹	۱. سلطنت شاه - کشیشان.....
۴۰	۲. نظم و مقررات.....
۴۰	دین و تحولات فرهنگی.....
۴۰	۱. آیین‌ها و مناسک.....
۴۲	۲. تابوها.....
۴۳	۳. اسطوره‌ها.....
۴۴	روش مطالعه.....
۴۶	جمع‌بندی نظریه تکامل عقلانی.....
	فصل دوم: نظریه کارکردگرایی (امیل دورکیم)
۴۹	مقدمه.....
۵۰	مروری بر سنت تحلیل کارکرد.....
۵۲	تبیین کارکردی دین.....
۵۵	موضوع و روش جامعه‌شناسی دین.....
۵۶	۱. ماهیت موضوع.....
۵۶	۱-۱. چیستی دین.....
۵۶	۱-۱-۱. تعریف دین.....
	۱-۱-۲. معرفی صورت ابتدایی دین به عنوان موضوع جامعه‌شناسی دین
۵۷	
۵۸	۱-۲. منشأ دین.....
۵۹	۱-۲-۱. منشأ اجتماعی دین.....
۶۰	۱-۲-۲. ریشه‌های دینی اجتماع انسانی.....
۶۲	۱-۲-۳. وحدت ماهوی دین و جامعه.....

۶۳	۱-۳. تقدس‌گرایی
۶۴	۱-۴. بروز دین در نظام اجتماعی
۶۶	۲. روش مطالعه دین
۶۷	۲-۱. روش گردآوری اطلاعات
۶۸	۲-۲. الگوی تحلیل اطلاعات
۶۹	۳. کارکردهای اجتماعی دین
۷۰	۳-۱. دین و همبستگی
۷۰	۳-۱. نظم و کنترل اجتماعی
۷۱	۳-۱-۲. سودکشی
۷۲	۳-۲. دین و عرف
۷۴	جمع‌بندی نظریه کار: درآیید

فصل سوم: نظریه عقلانیت اخلاقی (ماکس وبر)

۷۷	مقدمه
۷۸	نگرش وبر در باب کنش و انواع عقلانیت
۸۰	دین و عقلانیت
۸۳	دین و دنیای مدرن
۸۴	بازتاب عقلانیت اخلاقی در دنیای مدرن
۸۵	سازه‌های اعتقادی روح سرمایه‌داری
۸۶	۱. الوهیت
۸۷	۲. تکلیف و رستگاری
۸۹	۳. ریاضت‌گرایی
۹۰	جامعه‌شناسی نبوت

۹۱	تعامل اجتماعی و اقتصادی مبتنی بر اخلاق کارزمایی
۹۲	الگوی خلافت انبیا
۹۳	روش مطالعه تفسیری
۹۵	تفهم
۹۶	نمونه آرمانی
۹۸	کاربرد رهیافت تفسیری در مطالعه دین
۹۹	جمع‌بندی نظریه عقلانیت اخلاقی

فصل چهارم: نظریه نظام فرهنگی (کلیفورد گیرتز)

۱۰۳	مقدمه
۱۰۴	نظریه فرهنگ
۱۰۴	حقیقت هرمنوتیکی فرهنگ
۱۰۶	الگوهای فرهنگی
۱۰۸	فرهنگ به منزله متن
۱۱۰	جامعه‌شناسی دین
۱۱۱	دین به مثابه یک نظام فرهنگی
۱۱۲	رابطه باید و هست
۱۱۲	هم‌نوایی، جهان‌بینی و سبک زندگی
۱۱۳	معنابخشی
۱۱۵	تثبیت روحیات و انگیزه‌ها
۱۱۶	روش مطالعه دین
۱۱۸	توصیف غلیظ
۱۱۹	۱. تفسیری بودن

۱۲۱.....	۲. جزئی‌نگری.....
۱۲۳.....	تبیین تفسیری و توصیف غلیظ دین.....
۱۲۵.....	جمع‌بندی نظریه نظام فرهنگی.....

بخش دوم: بررسی انتقادی مبانی جامعه‌شناسان در مطالعه دین

فصل اول: مبنای تئوریک نقد

۱۳۱.....	الگوهای نقد.....
۱۳۳.....	رهیافت مبنایی.....
۱۳۴.....	رهیافت نقد مبنایی.....
۱۳۵.....	الگوی روش‌شناسی بنیادین.....
۱۳۷.....	روش، روش‌شناسی و روش‌شناسی بنیادین.....
۱۴۰.....	روش‌شناسی کاربردی.....
۱۴۱.....	ویژگی‌های روش‌شناسی بنیادین.....
۱۴۱.....	۱. نگاه فرانظریه‌ای و پارادایمی.....
۱۴۱.....	۲. چندرویکردی بودن.....
۱۴۳.....	۳. هنجاری بودن.....
۱۴۵.....	۴. انتقادی بودن.....
۱۴۶.....	روش‌شناسی بنیادین به مثابه یک چارچوب نظری.....

فصل دوم: مبادی نظری و جهت‌گیری‌های فلسفی در جامعه‌شناسی دین

۱۵۲.....	در باب چیستی و هستی دین.....
۱۵۳.....	واقع‌گرایی ماده‌انگار و هست‌بودگی اجتماعی دین.....
۱۵۶.....	تکامل‌گرایی و خاستگاه‌پژوهی.....

نسبت انسان و دین.....	۱۵۹
انسان‌معیاری و اولویت کنش‌های آیینی در تحلیل دین.....	۱۶۰
فایده‌مندی انسانی و توجیه کارکردی دین.....	۱۶۲
مبادی معرفت دینی.....	۱۶۷
حس‌گرایی و مبدأ معرفت‌های دینی.....	۱۶۸
تحقیق‌پذیری و ارزش معرفتی گزاره‌های دینی.....	۱۷۲
روش مطالعه ادیان.....	۱۷۴
علم‌نگاری و تحلیل آماری و مردم‌شناختی دین.....	۱۷۵
عینیت‌گرایی و دین‌پژوهی.....	۱۷۸
فصل سوم: چالش‌ها و پیامدهای جهت‌گیری جامعه‌شناسان در مطالعه دین	
مقدمه.....	۱۸۱
پیامدهای ذاتی و منطقی.....	۱۸۲
۱. تعارض ذاتی جامعه‌شناسی کلاسیک و دین.....	۱۸۲
۲. جامعه‌شناسی و جهت‌گیری‌های ایدئولوژیک.....	۱۸۳
پیامدهای معرفتی و روش‌شناختی.....	۱۸۵
۱. تساهل در گردآوری داده‌ها.....	۱۸۵
۲. تسامح در تبیین.....	۱۸۷
۳. تقلیل‌گرایی.....	۱۸۸
۴. تعمیم‌گرایی.....	۱۹۰
پیامدهای اجتماعی.....	۱۹۱
۱. خاستگاه‌پژوهی و سکولاریسم.....	۱۹۱
۲. جامعه‌شناسی دین، پلورالیسم و جنبش‌های نوظهور مذهبی.....	۱۹۵

فصل چهارم: مبانی اسلامی به عنوان انگاره‌های بدیل در نظریه‌سازی

۱۹۹.....	روش‌شناسی بنیادین و ضرورت طرح رهیافت‌های بدیل.....
۲۰۰.....	هستی‌شناسی؛ هستی نفس‌الامری.....
۲۰۲.....	انسان‌شناسی؛ شمول‌گرایی.....
۲۰۴.....	معرفت‌شناسی؛ خرد قدسی (وحی - شهود).....
۲۰۵.....	روش‌شناسی؛ هم‌پوشی روش کلامی - اجتماعی.....
۲۰۸.....	نظریه جامعه‌شناسی؛ انگاره تسخیر.....
۲۱۰.....	۱. نگاه سطح‌بندی‌شده به جهان، انسان و دین.....
۲۱۳.....	۲. رویه‌شناسی.....
۲۱۵.....	۳. بازخوانی تاریخی موضوع.....
۲۱۶.....	منابع.....
۲۱۷.....	فارسی.....
۲۲۶.....	انگلیسی.....
۲۲۸.....	نمایه‌ها.....

مقدمه معاونت پژوهش

حقیقت اصیل ترین جاویدترین و زیباترین راز هستی و نیاز آدمی است که سلسله مؤمنان و عالمان صادقین در جهانها که در راه آن نباخته، و جاهلان و باطل پرستان چه توطنه ها و ترفندها که برای محو و مسخ آن نساخته اند. چه تلخ واقعیتی است مظلومیت حقیقت، و چه شیرین تقییر است این واقعیت که در مصاف همیشگی حق و باطل، حق سربلند و سرفراز است و باطل از بین رفتنی و نگویند. این والا و بالانشینی حقیقت، گذشته از سرشت حق، وام دار کوشش های خالصانه و پایان ناپذیر حقیقت جوئی است که در عرصه نظر و عمل سر همت محکم بسته و از دام و دانه دنیا رسته اند، و در این میان نقش و تأثیر ادیان و پیامبران الهی، و به ویژه اسلام و پیامبر اکرم و جانشینان برحق و گرامی او، برجسته ترین است.

دانشمندان نام آور شیعه رسالت خطیر و بی نظیر خویش را بهره گیری از عقل و نقل و غوص در دریای معارف قرآن و برگرفتن گوهر ناب حقیقت از سیره آن پیشوایان و عرضه آن به عالم بشری و دفاع جانانه در برابر هجوم ظلمت پرستان حقیقت گریز دانسته و در این راه دیده ها سوده و جانها فرسوده اند. اکنون در عصر بحران معنویت که دشمنان حقیقت و آدمیت هر لحظه با تولید و انتشار فزون از شمار آثار نوشتاری و دیداری و به کارگیری انواع ابزارهای پیشرفته سخت افزاری و

نرم‌افزاری در عرصه‌های گوناگون برای سیطره بر جهان می‌کوشند، رسالت حقیقت‌خواهان و اندیشمندان حوزوی و دانشگاهی، به‌ویژه عالمان دین، بس عظیم‌تر و سخت دشوارتر است.

در جهان تشیع، پژوهشگران حوزوی در علوم فلسفی و کلامی، تفسیری و حدیثی، فقهی و اصولی و نظایر آن کارنامه درخشانی دارند، و تأملات ایشان بر تارک پژوهش‌های اسلامی می‌درخشد. در زمینه علوم طبیعی و تجربی و فناوری‌های جدید نیز پژوهشگران ما تلاش‌هایی چشمگیر کرده، گام‌هایی نویدبخش برداشته و به جایگاه درخور خویش در جهان نزدیک شده‌اند، و می‌کوشند تا با فعالیت‌های روزافزونشان مقام شایسته خویش را در صحنه علمی بین‌المللی بازابند. ولی در قلمرو پژوهش‌های علوم اجتماعی و انسانی تلاش‌های دانشمندان این مرزوبوم آن‌گونه که شایسته نظام اسلامی است به بار نشسته و آنان گاه به ترجمه و اقتباس نظریات دیگران بسنده کرده‌اند. در این زمینه کمتر می‌توان ردپای ابتکارات و به‌ویژه خلاقیت‌های برخاسته از مبانی اسلامی را یافت و تا رسیدن به منزلت مطلوب راهی طولانی و پرچالش درپیش است. از این‌رو افزون بر استنباط، استخراج، تفسیر و تبیین آموزه‌های دینی و سازمان‌دهی معارف اسلام، یک‌سوی در مسائل علوم انسانی و اجتماعی از دیدگاه اسلامی و تبیین آنها از مهم‌ترین اهداف و اولویت‌های مؤسسات علمی به‌ویژه مراکز پژوهشی حوزه‌های علمیه است.

مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره) در پرتو تأییدات رهبر کبیر انقلاب اسلامی و حمایت‌های بی‌دریغ خلف صالح وی، حضرت آیت‌الله خامنه‌ای «مد ظله العالی» از آغاز تأسیس براساس سیاست‌ها و اهداف ترسیم‌شده از سوی حضرت آیت‌الله محمدتقی مصباح یزدی «دامت برکاته» به امر پژوهش‌های علمی و دینی اهتمام داشته و در مسیر برآوردن نیازهای فکری و دینی جامعه، به پژوهش‌های بنیادی، راهبردی و کاربردی پرداخته است. معاونت پژوهش مؤسسه برای تحقق این

مهم، افزون بر برنامه‌ریزی و هدایت دانش‌پژوهان و پژوهشگران، در زمینه نشر آثار محققان نیز کوشیده و بحمدالله تاکنون آثار ارزنده‌ای را در حد توان خود به جامعه اسلامی تقدیم کرده است.

کتاب پیش روی، پژوهشی است در قلمرو جامعه‌شناسی دین که با تلاش پژوهشگر ارجمند حجت‌الاسلام غلام‌حیدر کوشا نگارش یافته است. هدف اصلی نویسنده بررسی و نقد مبانی نظری نظریه‌های اجتماعی دین به‌منظور کشف خطاهای معرفتی و پیامدهای اجتماعی آنهاست.

معاونت پژوهش از مؤلف محترم و حجت‌الاسلام والمسلمین صادق گلستانی و جناب آقای دکتر حسین شرف‌الدین که با مطالعه و ارائه نظریه‌های سودمندشان، بر اتقان و غنای اثر افزوده و میخانه سپاسگزاری می‌کند و توفیق روزافزون ایشان را از خداوند منان خواستار است.

معاونت پژوهش

مؤسس: آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)

www.ketab.ir